

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
42

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-29-X

BRNO 2001

PŘEHLED VÝZKUMŮ 42 (2000)

- Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: infor@iabrno.cz
<http://www.iabrno.cz>
- Odpovědný redaktor: Doc. PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc.
- Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla, Ph.D.,
PhDr. Lubomír Šebela, CSc., Mgr. Richard Zatloukal, Miroslav Lukáš,
Alice Del Maschio
- Na titulním listě:
1. Výřez jihovýchodní části historického jádra města Brna z plánu z roku 1754 (Archiv města Brna, Sbíрка map a plánů K11).
Uložení Portos//D:/scanner/PV 2000/PV/Pvtif.tif
 2. Dvě středověká aquamanile ve tvaru beránka a koníčka, pocházející z odpadních jímek, odkrytých roku 2000 při výzkumu severozápadní části tzv. „Velkého Špalíčku“ v Brně (Dominikánská 3, 5, 7). Foto Karel Šabata, Museum města Brna.
- Tisk: BEKROS
- Náklad: 350 ks

© 2001 by the Authors.

All rights reserved.

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

hala po celé délce ulice Stará. Mimo zlomků keramiky byly objeveny i opracované kusy dřeva - prkna.

Pavel Šůtora, Masarykovo muzeum v Hodoníně

Resumé:

Vracov (Bez. Hodonín), Stará Str. 16. Jh. Siedlung. Rettungsgrabung

ZLÍN (k. ú. Malenovice u Zlína okr. Zlín)

Hrad Malenovice. Středověk. Hrad. Záchraný výzkum.

Při snižování úrovně povrchu v prostoru nádvoří malenovického hradu a následné výměny dlažby došlo k objevu základového zdiva staršího objektu, který byl později překryt výstavbou pozdně gotického paláce za Tetourů z Tetova v první třetině 16. století. Zjištěná délka objektu byla kolem 3,5 m, šířka objektu přesahovala 4 m a šířka základového zdiva dosahovala 1,4 m (dochováno do výše 0,25 m). Zcela nepochybně se jedná o součást nejstarší zástavby z druhé poloviny 14. století, která byla zjištěna v roce 1999 (Kohoutek - Vácha - Vrla 2000, ArchHist 25, 188). V případě nově objeveného objektu se jedná s největší pravděpodobností o přístavbu ze západní strany k původnímu hradnímu paláci s hrotitými okny, zdobenými freskovou výzdobou, ovšem na rozdíl od předchozího paláce s orientací delší osou ve směru sever-jih. Základovou spáru nově zjištěného objektu překrývala kulturní vrstva, zejména ze severní strany, z níž byly získány nevýrazné fragmenty keramiky z přelomu 14.-15. století.

Jiří Kohoutek, ÚAPP Brno

Jana Langová, Muzeum JV Moravy Zlín

Resumé:

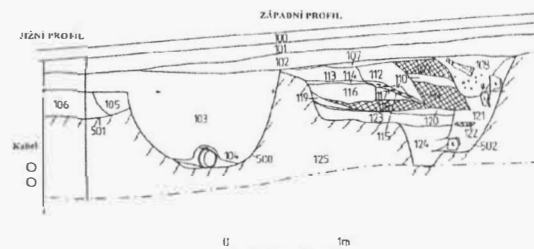
Zlín (Kataster Malenovice u Zlína, Bez. Zlín), Burg Malenovice. Mittelalter (14. Jh.). Burg. Rettungsgrabung.

ZNOJMO (okr. Znojmo)

Dolní Česká ul. Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

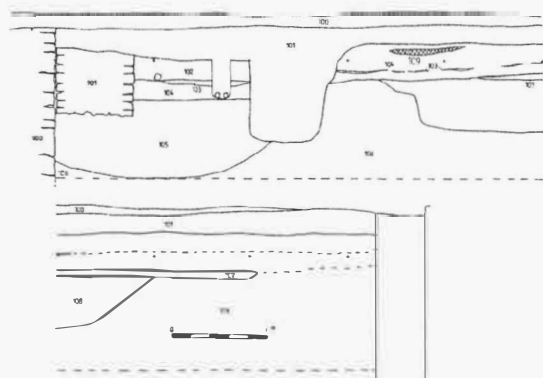
Záchraný archeologický výzkum v trase VN a NN v ulici Dolní Česká a okolí prokázal intenzivní aktivitu, spojenou s budováním a rozvojem středověkého a raně novověkého města. Nachází se uvnitř vlastního středověkého městského jádra, respektive na jeho východním okraji. Na rohu ulic Dolní Česká a Zámečnická byly v druhotné poloze identifikovány v hloubce 30 cm zlomky středověké keramiky, které se dají pouze rámcově zařadit do průběhu 14.-15. století. Nejdůležitější zjištění pak byla učiněna před domy č. 8 a 10 v ulici Dolní

Česká, kde byly zjištěny dva středověké zahloubené objekty ze 13. a první poloviny 14. století (jámy 501-502), dále pozůstatky keramického vedení (kanalizace, vodovod) ze 16. století (jáma 503; obr. 44). V prostoru kláštera se pak objevily v druhotné poloze pozůstatky lidských skeletů, které se nedaly blíže časově zařadit.

Obr. 44. Znojmo, ul. Dolní Česká. Profil výkopu kabelu NN se středověkými a novověkými objekty.

Schnitt mit mittelalterlichen und neuzeitlichen Objekten.

Obr. 45. Znojmo, nám. Svobody 16. Stratigrafická situace v severním profilu výkopu. Die stratigraphische Situation im Nordprofil.

Nám. Svobody. Středověk, novověk. Město, opevnění. Záchraný výzkum.

Ve dnech 15. 5.-15. 6. 2000 proběhl archeologický dohled a záchraný archeologický výzkum před budovou č. 16 na náměstí Svobody. Ten byl vyvolán záměrem vybudovat v tomto prostoru vodovodní přípojku pro Moravskou agrární Znojmo a. s.

Prostor nám. Svobody a vlastní rýha se nachází u severního okraje historického jádra města Znojma, v místě, kde dnes stojí pozůstatky středo-

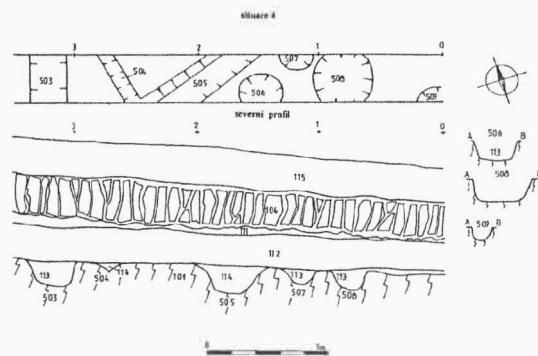
věkého opevnění (Horní, nebo-li Pražská brána). Ve výkopu o šířce 0,5 m, hloubce 1,6 m a délce cca 25-30 m se podařilo v méně porušené části o délce 10 m zachytit 10 archeologických vrstev a dvě zdi. Za důležitý nález lze pokládat zeď 900, v níž byla identifikována část městského středověkého opevnění - hradby, která plynule navazovala na JZ roh brány (obr. 45).

Ul. Zelenářská, Malá Mikulášská, Pasiřská, Mikulášské náměstí, U branky, odbočka ke Kaplance, Tkalcovská. Středověk. Město. Záchraný výzkum.

Od června do září 2000 probíhal, při výstavbě kabelu NN a VN, archeologický dohled a záchraný archeologický výzkum v prostoru historického městského jádra na výše zmíněných ulicích. Rýhy pro uložení kabelů byly vykopány těsně před uliční čarou současných domů, v terénu, který byl na rozdíl od středu komunikací méně poškozen recentními zásahy. Podloží je v dotčeném prostoru tvořeno zvětřalými horninami Dyjského masívu, v ulici U branky pak byla zachycena i poměrně mohutná vrstva váte spraše. Do nich byly zahlučovány i relativně početné pravěké a středověké objekty. Ulice, ve kterých probíhal záchraný archeologický výzkum, leží na svahu, který má jižní sklon směrem k toku Dyje. Nadmořská výška zde kolísá v rozmezí 275-295 m n. m.

Středověké nálezy lze rozdělit na dva okruhy. Jedna náleží do období raného středověku (12./13. století) a dále středověké nálezy z průběhu 14. století, spíše pak jeho druhé poloviny. Nejdůležitější poznatky ze staršího úseku (12./13. století) jsme získali ze situace 4 v ulici Zelenářská. Zde se již mimo drobných objektů nadzemních staveb z období kultury únětické podařilo zachytit pravděpodobně nároží dřevěného plotu, který se v půdorysu projevil jako základový palisádový žlab (obr. 46). V jeho zásypu se podařilo nalézt několik zlomků keramiky, které lze klást do přelomu 12./13., případně první poloviny 13. století. Za pozornost stojí především větší střep ze dna nádoby na niž se nachází značka, která připomíná podobu hracího plánu na mlýnek. Celkovou situaci je možno interpretovat jako pravděpodobný první přímý hmatatelný doklad existence samostatných dvorců, které měly ve 13. století stát kolem kostela sv. Mikuláše (Havlík 1999, 37). Nad těmito objekty se nacházela poměrně mohutná vrstva (112), z níž pocházejí pouze zlomky hrubé tuhé keramiky a hojných zlomků zvířecích kostí a především velký počet masivních kusů železné strusky, které zde v tomto období dokládají intenzivní železářskou výrobu. Nálezy 14. století lze spojit již s vlastním rozvojem středověkého Znojma a některé vrstvy i s požáry, které jsou známy z písemných pramenů. Požárové horizonty se podařilo zjistit v ulicích

Zelenářská a dále na Mikulášském náměstí, odbočce ke Kaplance a ulicích U branky a Tkalcovská.

Obr. 46. Znojmo, Zelenářská ul. Půdorys a profil situace 4 s palisádou 504-505. Grundriss und Profil des Befundes Nr. 4.

Ul. Slepá, Na kopečku, U brány. Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

Záchraný archeologický výzkum, který probíhal v měsíci září 2000 v rámci výstavby kabelu 22 kV a rekonstrukce kabelu 1kV v ulicích Slepá, Na kopečku a U brány, zachytil 10 archeologických situací. Nadmořská výška zde činí 270 m n. m. Středověké nálezy jsou zastoupeny dvěma zjištěnými podlahami středověkých zemnic (?), které se projeví jako mohutné vrstvy ulehleho žarem přepáleného jílu (ul. Slepá a U brány). Dále se podařilo zachytit 6 situací (jámy, kúlové jamky a vrstvy) z nichž byl získán hodnotný keramický materiál především z průběhu 14. století. Zastoupeny jsou však i nálezy z průběhu 16. století.

Divišovo nám., Jezuitské nám., Jezuitská ul. Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

V rámci záchraného archeologického výzkumu při výstavbě STL plynovodu na Divišově a Jezuitském náměstí a Jezuitské ulici byly zjištěny, odkryty, zdokumentovány a ověřovány důležité a jedinečné archeologické situace, které poskytly významné informace o vývoji tohoto prostoru v rámci vývoje středověkého a raně novověkého Znojma. Vzhledem k hloubce výkopů, která dosahovala pouze 1,20 m, jsme nebyli schopni postihnout celý vývoj především Jezuitského a Divišova náměstí. Na obou náměstích lze předpokládat v nižších úrovních významnou sekvenci pravěkých vrstev na které může navazovat vrstva velkomoravská. Pravděpodobně od tohoto období (tj. od 9. století) zde můžeme předpokládat kontinuální vývoj až do novověku. Námi zjištěné archeologické situ-

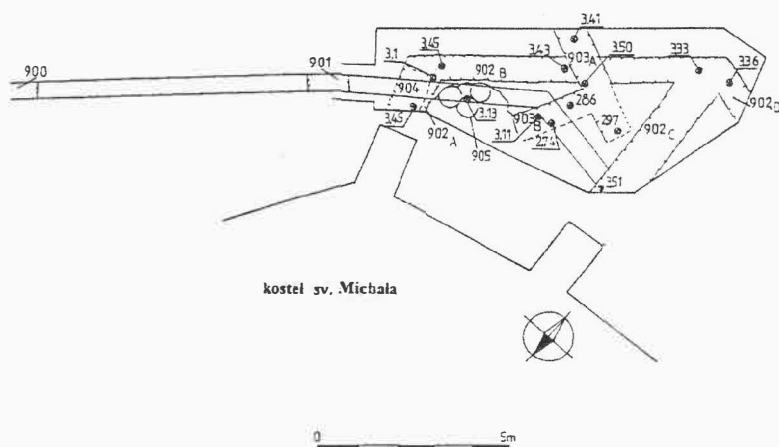
ace (zdi, vrstvy, kostrové hroby) se nacházely hned pod asfaltovou deskou a tenkým podsypem o síle pouze 10 cm. Lokalita se nachází na jednom z nejvyšších míst středověkého města a stavby na ní budované tedy zaujímají významné postavení. Nadmořská výška lokality činí 304 m n. m. Podloží je tvořeno horninami Dyjského masívu. Zatímco na Jezuitské ulici bylo v plné míře protnuto zvětralé skalní podloží, které se nacházelo již cca v rozmezí 40-50 cm pod současným povrchem, v prostoru Divišova a Jezuitského náměstí se ho nepodařilo zachytit a tak lze soudit, že od počátku Jezuitské ulice směrem k Divišovu náměstí podloží mírně klesá a celá plocha má tak mírný jižní sklon.

Z písemných pramenů a interpretací víme, že kostel sv. Michala archanděla byl pravděpodobně kostelem arcijáhenským. Svátek sv. Michala archanděla připadá od období Velké Moravy (tedy 9. století) na 29. září. Proto lze v patrocinium sv. Michala archanděla případně spatřovat promítnutí starších sídelních tradic, snad i ze starší sakrální stavby. To lze však prokázat pouze výzkumem a prozatím se jedná pouze o teorii. Patrocinium sv. Michala mělo funkci ochránce okolní aglomerace a původně byl pravděpodobně farou pro celé území tehdy vznikajícího středověkého města. Byl postaven pravděpodobně v roce 1103 a to mimo tehdejší areál románského města, pravděpodobně pro samostatný okrsek, související s osadou Bala. Obnoven byl roku 1422. Proboštský dvůr vedle kostela zvyšuje ještě význam celého místa. V 15. století je konstatován jeho špatný stavební stav a od poloviny století je kostel přestavován z původního bazilikálního trojlodí s kaplí Navštívení P. Marie na halu. Součástí přestavby byla také novostavba věže. Po přestavbě lodi došlo ke ztracení původního presbytáře a stavbě nového na počátku 16. století, který byl dokončen v jeho první polovině. V 17. století došlo ke zřícení věže na loď kostela (Havlík 1999).

Poznatky, zjištěné záchraným výzkumem, tyto dosavadní údaje významně doplňují a rozšiřují. Stratigrafická sekvence o síle 1,2 m však zachytila pouze nekompletní situaci od 14. století. Za důležitý poznatek pokládáme fakt, že v tomto prostoru, tedy mezi presbytářem dnešního kostela sv. Michala a bývalou Jezuitskou kolejí (dnešní budova Okresního archivu) fungovala nejméně od poloviny 14. století pravděpodobně světská městská zástavba kamenných domů. Nelze ovšem vyloučit, že tyto domy byly součástí širšího areálu kostela sv. Michala archanděla. Zachyceny byly dva půdorysy těchto domů. Jeden je tvořen vnějšími zdi 900 a 901. Mezi nimi se podařilo objevit tři úrovně původních podlah tohoto domu, přičemž nelze vyloučit ještě další úrovně ve větší hloubce. Nejstarší podlaha byla tvořena vrstvou udusaného jílu (110), na němž spočívaly zuhelnatělé, rozpadlé zbytky dřevěné konstrukce stavby. Mladší podlaha byla

tvořena velmi jemným světle okrovým pískem do něhož byly uloženy říční oblázky. V jedné z částí tohoto domu pak vznikla nejmladší podlaha, která byla tvořena pálenými čtvercovými dlaždicemi o straně 17-18 cm. Na této úrovni spočívala mohutná požárová vrstva, která svědčí o katastrofickém zániku celého domu (obr. 47). Druhý dům tvoří nároží s opěrným pilířem, které je tvořeno zdi 903A a B (obr. 49). Nebylo bohužel zachyceno jeho napojení na dům 1, jelikož značná část základů zničil závěr presbytáře boční kaple, vzniklé v průběhu 16. století, případně na přelomu 16./17. století. Podle nálezů keramiky z požárového horizontu, zdobené mj. radélkovou a kolkovanou výzdobou, je zcela zřejmé, že domy byly zničeny ještě ve 14., maximálně na přelomu 14./15. století. K domu 1 se z vnější strany přimykala řada sídlištních vrstev v nichž byly objeveny nesporné doklady o pasířské výrobě v tomto prostoru (jehličky, střížky a zlomky plechů z barevných kovů, drobné slítky). Tytéž nálezy byly zachyceny i v požárovém horizontu domu 1. Mezi nimi vyniká bronzová jehlice s klikatkovitě ukončenou hlavicí.

V 15. století se přestavuje loď a v 16. pak nový presbytář. Pravděpodobně se stavbou presbytáře, ale nejpozději v 2. polovině 16. století se započalo také s budováním boční kaple, kterou se podařilo zachytit výzkumem. Při menším plošném odkryvu se pak podařilo odhalit větší část závěru této boční kaple a jeho napojení loď (obr. 49). Tvořily ji zdi 902A-D přičemž ve zdi 902A se podařilo nalézt relikt starého zdiva s bílou tvrdou vápennou maltou, označeného jako 904, který je zcela jistě starší než zdi středověkých domů 1 a 2. Nelze však s jistotou říct k jaké stavbě náleží. Kaple měla ostře lomená nároží bez bočních pilířů. K překvapením patří i nález mocné vrstvy gotických kamenických článků z 15. století z bývalé lodi kostela (obr. 48). Jedná se o části pilířů ve tvaru tři čtvrtě kruhu a několik zlomků okenních říms a žeber. Na většině článků je zachovaná původní malovaná výzdoba. Na pilířích je to černá malba tvořící kvádrový motiv, na žebro je to pak celoplošný žlutý nátěr předělený opět černým páskem. Všechny články se nacházely v maltovém výlitku uvnitř samotného závěru boční kaple, pouze žebro bylo vyňato ze zdi 902C. Zánik kaple je překvapivě mladý. Zanikla totiž nejdříve až na počátku 20. století. Bohužel přesnější datum se nám nepodařilo zjistit. Nachází se totiž ještě na katastrální mapě z roku 1900. V rámci výzkumu se podařilo zachytit též 4 porušené i neporušené kostrové hroby, jejichž datace je ovšem kvůli absenci nálezů sporná. Podle stratigrafické situace však nejstarší z nich můžeme zařadit do průběhu 15. století. Při celkové interpretaci námi zjištěných situací bohužel nemáme oporu ve starších archeologických výzkumech. Žádné nálezy ani písemné zprávy nepocházejí ani z roku 1992, kdy zde byla z Divišova náměstí ke kostelu vykopána rýha

Obr. 49. Znojmo, Jezuitské nám. Celkový plán výzkumu.
Gesamtplan der Grabungsfläche.

nost několika střepů ze středohradištního období. Všechny zlomky se nacházely v druhotné poloze. Přesto však naznačují možnost středověké usedlosti v nejbližším okolí místa nálezu.

Ul. Pražská, Slovenská, Dvořákova, Boční. Středověk. Město. Záchraný výzkum.

Při výstavbě kabelu NN na ulicích Pražská, Slovenská, Dvořákova, Boční byl realizován záchraný archeologický výzkum, který se soustředil na rekognoscenci liniových výkopů. V jeho rámci se podařilo zachytit a zdokumentovat 3 archeologické situace, které reprezentovaly 2 navážkové vrstvy s hojnými nálezy z průběhu 16. století v ulici Dvořákova (situace 2 a 3) a nahodilé keramické zlomky pravděpodobně ze stejného období na rohu ulic Pražská a Slovenská (situace 1). Nálezy dokládají poměrně výrazný rozvoj severního předměstí. V souborech jsou zastoupeny především zlomky keramiky a také velký počet fragmentů keramických kachlů z kamen s různými motivy.

Kollárova ul. č. 4. Středověk, novověk. Město. Záchraný výzkum.

V rámci rekonstrukce objektu na Kollárově ulici 4 ve Znojmě byl proveden archeologický dohled a následný záchraný výzkum na STL přípoje plynu. Výkop probíhal těsně u Vlkovy věže v prostoru křižovatky. Přes celou řadu recentních porušení se podařilo zachytit relikt stratigrafické situace s keramikou 14. století. V prostoru základové spáry a výkopu základu současné budovy se podařilo

nalézt keramiku, kterou lze zařadit do průběhu 19. století.

Zdeněk Čížmář, ÚAPP Brno

Literatura:

Havlík, L. E. 1999: Dějiny královského města Znojma a Znojemského kraje, 1999, 37, Brno.

Resumé:

Znojmo (Bez. Znojmo), Dolní Česká Str. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Svobody Platz. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Fortifikation. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Zelenářská, Malá Mikulášská, Pasiřská Str., Mikulášské Platz, U branky, Kaplanka, Tkalcovská Str. Mittelalter. Stadt. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Slepá, Na kopečku, U brány Str. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Divišovo Platz, Jezuitské Platz, Jezuitská Str. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Jugoslávská, Na návrší, Polská tr. Mittelalter. Dorf. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Pražská, Slovenská, Dvořákova, Boční Str. Mittelalter. Stadt. Rettungsgrabung.

Znojmo (Bez. Znojmo), Kollárova Str. 4. Mittelalter, Neuzeit. Stadt. Rettungsgrabung.